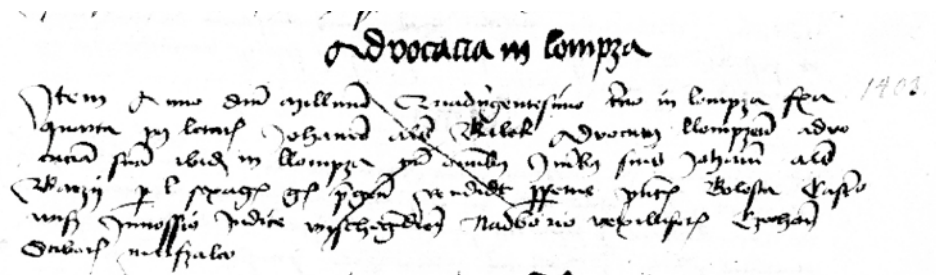

4.

Jan Bacz Budowniczy miasta Łomży i pierwszy wójt

Baczewscy odegrali fundamentalną rolę w powstaniu i rozwoju Łomży. Mieszczanie pochodzenia szlacheckiego zajmowali przeważnie naczelne stanowiska w organizacji miejskiej czy to otrzymując wójtostwo od księcia, czy to nabywając je od niego za pieniądze. W 1403 Jan Bacz dziedzic Baczy⁷⁵ kupił wójtostwo Łomży od Jana Białka mieszczanina warszawskiego, który formalnie pełnił tę funkcję od 1400 r. z nadania księcia⁷⁶. Zapis o kupnie przez Jana Bacza wójtostwa łomżyńskiego jest pierwszą wzmianką o Łomży.

Ilustracja nr 11: Wójtostwo w Łomży (Kupno wójtostwa przez Jana Bacza w 1403 r.)

Wójtostwo w Łomży.

Nadto roku Pańskiego 1403 w Łomży, w środę po Laetare, (Laetare – niedziela przed wielkim postem) Jan zwany Bilek wójt łomżyński sprzedał wieczyście swoje wójt-

⁷⁵ Cz. Brodzicki, *Ziemia łomżyńska...*, s. 85.

⁷⁶ AGAD MK 6.290.

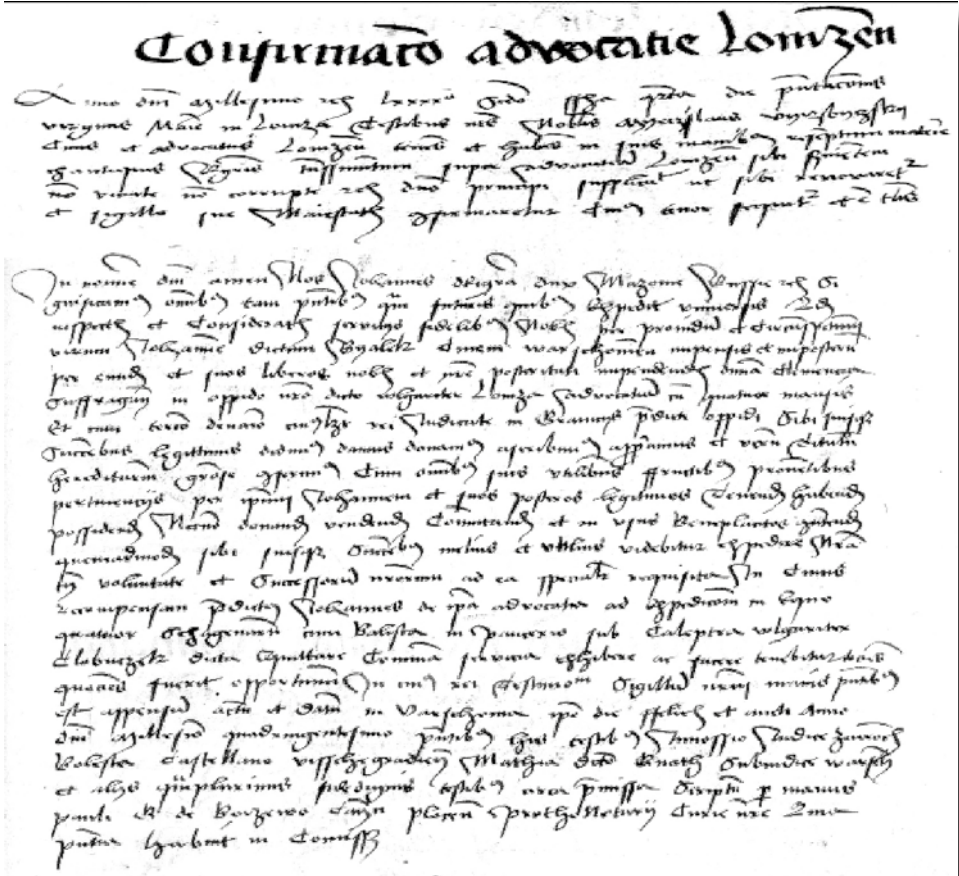
*tostwo leżące tamże w Łomży, ze wszystkimi prawami, Janowi zwanemu Baczy, za 50 kop groszy praskich, w obecności Bolesły kasztelana wiskiego, Junoszy sędziego wyszogrodzkiego, Nadbora chorążego ciechanowskiego i Ścibora marszałka*⁷⁷.

Niżej przytaczam *Potwierdzenie wójtostwa w Łomży* najstarszy zachowany dokument powołania wójta Łomży, który zawierał jego prawa i obowiązki. Postanowienia przywileju dotyczyły wszystkich przyszłych wójtów sprawujących ten urząd od 1400 roku. Tekst pochodzi z ponowienia przez księcia mazowieckiego Janusza II syna Bolesława IV przywileju na wójtostwo łomżyńskie w 1492 r. z powodu zaginięcia pierwotnego dokumentu.

Roku Pańskiego 1492, w środę w Ofiarowanie NMP w Łomży, przy świadkach jw., szlachetny Mieczysław Wirzbicki mieszczanin i wójt łomżyński, trzymając i mając w swych rękach przysługujący mu odpis sprawy (?) wykonany ze starodawnych registrów, na wójtostwo łomżyńskie, pozbawiony wad i niesfałszowany itd., prosił księcia pana, aby mu go odnowiono i potwierdzono pieczęcią Jego Wysokości.

W imię Pańskie amen. My, Jan z Bożej łaski książę mazowiecki, ruski itd. Wiadomym czynimy wszystkim, tak obecnym, jak i przyszłym, wszystkim, których to dotyczy, iż zbadawszy i rozważywszy wierną służbę wyświadczoną Nam przez opatrzного i przezornego (przydomek mieszczan) męża Jana zwanego Białek mieszczanina warszawskiego, jak i tę, którą on i jego dzieci wyświadczą Nam i na-

⁷⁷ AGAD MK 3.14.

Ilustracja nr 12: Potwierdzenie wójtostwa w Łomży

szym potomnym, z pomocą Bożej łaskawości daliśmy, dajemy, darowujemy, przyznajemy, przekazujemy jemu i jego prawowitym następcom w naszym mieście zwanym pospolicie Łomża wójtostwo na 4 włókach, z trzecim denarem od każdej osądzonej sprawy, w granicach tego miasta, łaskawie nadając prawdziwy tytuł dziedziczny, wraz ze wszystkimi jego użytkami, korzyściami, dochodami i przynależnościami, tak iż tenże Jan i jego prawowici następcy (będą je mogli) trzymać, mieć, posiadać, jak i darować, sprzedawać, zamieniać i obracać podług swego upodobania, tak

jak jemu czy jego sukcesorom zda się to lepsze i pożyteczniejsze, jednak po uproszeniu wyraźnego zezwolenia u Nas i naszych sukcesorów.

Na rekompensatę tego, ów Jan winien będzie z tegoż wójtostwa, tylekroć, ilekroć okaże się to konieczne, stawić się na wyprawę wojenną na koniu (wartości) 4 kop, z kuszą, w pancerzu i hełmie zwanym pospolicie kłobuczkiem oraz pełnić powszechną służbę.

Na dowód tego do niniejszego dokumentu przywieszono naszą pieczęć większą. Zdziałano i wydano w Warszawie w samo święto Feliksa i Adaukta roku Pańskiego 1400, w obecności tych świadków: Junoszy sędziego zakroczymskiego, Bolesty kasztelana wyszogrodzkiego, Macieja zwanego Gnatem podsędka warszawskiego i wielu innych wiarygodnych świadków, (obecnych) przy powyższym (akcie). Spisano przez rękę Pawła G. z Boczewa kanonika płockiego, protonotariusza naszego dworu, ponieważ polecono mu niniejszą (sprawę)⁷⁸.

W chwili ustanowienia wójtostwa w 1400 r. miasto Łomża w obecnym miejscu było jeszcze tylko projektem. Dopiero wójt z ramienia księcia je organizował, ściągał osadników, rzemieślników i kupców ze starszych miast z zachodniego Mazowsza⁷⁹. Dwór książęcy powstał w Łomży w latach 1404-1425⁸⁰. Kościół powstał z fundacji księcia Janusza I po 1410 r. Łomża otrzymała prawa miejskie chełmińskie (inna nazwa prawa niemieckiego) w r. 1418.

⁷⁸ AGAD MK 6.289r – 290v.

⁷⁹ Cz. Brodzicki, *Ziemia łomżyńska...*, s.77.

⁸⁰ AGAD MK 3.80.

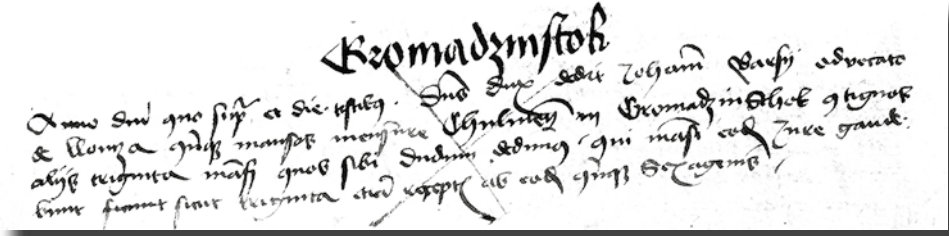
Proces lokacji miast mazowieckich dzielił się na dwie fazy. Lokację prawną i lokację przestrzenną. Lokacja prawna była aktem jednorazowym, której dokładną datę można określić. Większość historyków za dokumenty lokacyjne nadające prawo niemieckie miastom i wsiom uznaje najstarsze zachowane dla danej osady dokumenty⁸¹ także pisemne nadania wójtostwa. Podstawowym elementem lokacji prawnej był przywilej lokacyjny. Nie stwarzał jeszcze nowego miasta, lecz dawał możliwość rozwoju istniejącej lub powstającej osady jak w przypadku Łomży. Akt lokacyjny nadawał podstawę prawną organizacji wewnętrznej i ustroju gminy miejskiej. Powstanie nowego miasta wymagało jednak wprowadzenia w życie jego postanowień zarówno w sensie przestrzennym, jak i gospodarczo-społecznym⁸². Z tego zadania Jan Bacz wywiązał się skutecznie czego wyrazem były nadania ziemi otrzymane od księcia.

Do 1425 r. Książę Janusz I dał Baczowi 35 włók w Grodzinstoku co było wyrazem uznania za jego pracę⁸³. Jan Bacz był czwartym przedstawicielem rodu otrzymującym za zasługi nadanie ziemi.

⁸¹ S. Kuraś, *Przywileje prawa niemieckiego miast i wsi małopolskich XIV-XV wieku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN, Wrocław 1971, s. 105.

⁸² R. Szczygieł, *Rola przywilejów lokacyjnych w procesie powstawania miast w XV – XVII w. na przykładzie Uchań*, *Rocznik Lubelski*, 1985 s. 27-28, 1986 s. 51-59, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Lubelski/Rocznik_Lubelski-r1985_1986-t27_28/Rocznik_Lubelski-r1985_1986-t27_28-s51-59/Rocznik_Lubelski-r1985_1986-t27_28-s51-59.pdf, [dostęp: 21.03.2023].

⁸³ AGAD MK 3.37v.

Ilustracja nr 13: Nadanie w Gromadzinstoku w 1424 roku

Gromadzinstok,

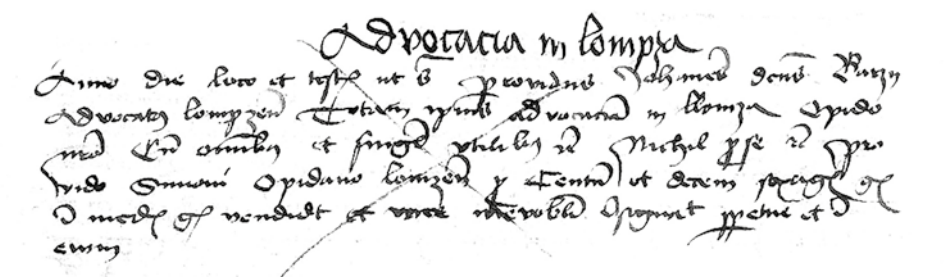
Roku Pańskiego (1424), dnia (w piątek przed świętem św. Jadwigi w Łomży) i przy świadkach jak wyżej (Nadborze cześniku, Janie sędzim łomżyńskim, Jeżu (?) z Pienic kuchmistrz, Wojciechu (?), Piotrze z Szapska). Pan książę dał Janowi Baczy wójtowi z Łomży 5 włók miary chełmińskiej w Gromadzinstoku, przylegających do 30 innych włók, które mu kiedyś daliśmy. Te włóki będą korzystać z tego samego prawa co owe 30, po przyjęciu od niego 5 kop⁸⁴.

W r. 1418 Jan Bacz kupił od Mikołaja Jurka mieszczanina łomżyńskiego 20 włók w Gromadzinstoku (Gromadzyn par. Kolno)⁸⁵. Dnia 7 grudnia 1428 r. Łomży, Jan Bacz, wójt Łomży, sprzedał 40 włók w Gromadzinstoku koło Nowogrodu marszałkowi Styboriuszowi za 150 kop groszy⁸⁶.

⁸⁴ AGAD MK 3.37v.

⁸⁵ AGAD MK 3.14 Gloger Wawel t. 45. k.303.

⁸⁶ Kartoteka Słownika historyczno-geograficznego Mazowsza w średniowieczu. Kartoteka powiatu łomżyńskiego w średniowieczu. Łomża – wójtostwo. Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, <https://rcin.org.pl/dlibra/publication/62422/edition/48858/content>, [dostęp: 25.05.2021].

Ilustracja nr 14: Sprzedaż wójtostwa Łomży

Jan Bacz piastował urząd do 1444 r. sprzedając go Szymonowi mieszczaninowi łomżyńskiemu.

Wójtostwo w Łomży. Roku (1444 ok. 28 marca przed Wielkanocą), dnia, w miejscu i przy świadkach jw. opatrzny (przeszedł pod prawo o miastach) Jan zwany Baczy wójt łomżyński całe swoje wójtostwo w naszym mieście Łomży, ze wszystkimi i poszczególnymi korzyściami itd., niczego dla siebie (nie zastrzegając) itd., sprzedał opatrznemu Szymonowi mieszczaninowi łomżyńskiemu za 100 i 10 kop gr w półgroszach, nieodwołalnie powzdał je wieczyście i na wieki⁸⁷.

Artykuł autora na ten temat został opublikowany przez Państwową Akademię Nauk Stosowanych w Ciechanowie w czasopiśmie naukowym Studia Mazowieckie pod tytułem Lokowanie miasta Łomży. Źródła a historiografia. Artykuł jest dostępny on-line pod adresem: <https://studiamazowieckie.puzim.edu.pl/index.php/sm/issue/view/7>

⁸⁷ AGAD 3.298.

15 czerwca 2018 r. mieszkańcy Łomży świętowali 600-lecie nadania praw miejskich.

Ilustracja nr 15: Inscenizacja nadania praw miejskich Łomży w ramach obchodów 600-lecia miasta w 2018 r.
Na zdjęciu „ks. Janusz I”. W tle – ratusz. Zdjęcie własne

Ilustracja nr 16:
W niebieskim stroju
„Jan Bacz” pierwszy wójt
miasta Łomży.
Zdjęcie własne

Ilustracja nr 17: Wizja malarza nadania praw miejskich Łomży. Orszak księcia Janusza. Mural na ul. Giełczyńskiej w Łomży. Zdjęcie własne

Ilustracja nr 18: Jan Bacz w otoczeniu rajców dźierży akt nadania praw miejskich. Mural na ul. Giełczyńskiej w Łomży. Zdjęcie własne

Do dziś Jan Bacz, który w polu wybudował w pełni miejski organizm, pierwszy wójt [burmistrz] miasta Łomży nie został doceniony przez następne po nim pokolenia. Nie ma w mieście ulicy ani placu jego imienia. Milczą o nim organizatorzy różnych rocznic miejskich. Nie ma nawet tablicy na ratuszu upamiętniającej jego dzieło. Milczą o nim władze miasta. Nie interesują się nim miejskie placówki kulturalne, historyczne, muzealne i rozmaite towarzystwa przyjaciół ziemi zajmujące się odkrywaniem i popularyzowaniem historii miasta i ziemi łomżyńskiej. Baczewscy krajanie wójta licznie zamieszkujący Łomżę i ziemię łomżyńską powinni przyczynić się do należytego upamiętnienia jego dzieła. Wiele historycznych postaci zostało namalowanych przez znanych malarzy z ich wyobraźni, ale ich prace są cenne jako dzieła sztuki. Można zorganizować zbiórkę na taki portret Jana Bacza, który wisząc w eksponowanym miejscu ratusza nadałby mu powagi, doskonale podkreśliłby długą historię miasta i byłby ciekawym obiektem zwiedzania. Łączy się to z prowadzonymi obecnie pracami wyeksponowania pozostałości kultury materialnej miasta z pierwszym ratuszem włącznie, którego pozostałości odkryto, a który wybudował i w którym urzędował przez 41 lat Jan Bacz. Odpowiednia tablica powinna o tym informować, zwłaszcza że znany jest budowniczy tych artefaktów.